

## บทที่ 1

### บทนำ

#### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศิลปวัฒนธรรมทางด้านนาฏศิลป์ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษไทยได้รักษาและสืบทอดมาแต่โบราณกาล นับเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งแห่งความเจริญของชาติ นาฏศิลป์จะเจริญรุ่งเรืองต่อไปได้จะต้องมีการอนุรักษ์พัฒนา บำรุงและส่งเสริม เพื่อสืบทอดสืบทอดสู่ชนรุ่นหลังอย่างมีระบบระเบียบ (สมคิด โชติทวณิชย์, 2534) กระบวนการทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมและสืบทอดวัฒนธรรมของชาติ ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่มีระบบและต่อเนื่อง อันจะส่งผลให้การทำนุบำรุงส่งเสริม และสืบทอดศิลปวัฒนธรรมได้สมบูรณ์ที่สุด (จิราพร ธีรวิเชียร, 2528, หน้า 50)

ความสำคัญของนาฏศิลป์ นอกจากจะมีคุณค่าในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมแล้ว ยังมีประโยชน์สำหรับผู้ที่ได้เรียนรู้ เพราะการเรียนรู้นาฏศิลป์เป็นการใช้อวัยวะทุกส่วนของร่างกายในการเคลื่อนไหว และท่าทางต่าง ๆ ของนาฏศิลป์ไทย มีท่วงทีคล้ายท่าฤาษีดัดตน จึงส่งผลให้ผู้ที่ได้ฝึกหัดเป็นผู้มีสุขภาพสมบูรณ์ จิตใจร่าเริงแจ่มใสและมีบุคลิกภาพที่ดี นักการศึกษาจึงได้บรรจุดนตรีและนาฏศิลป์ให้เป็นมวลงประกอบกันหนึ่งในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างเสริมลักษณะนิสัยที่ดีแก่ผู้เรียนและสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องดนตรีและนาฏศิลป์ เพื่อส่งเสริมรสนิยมและความรู้สึกอันดีต่อดนตรีและนาฏศิลป์ดังจุดประสงค์ดังนี้

1. ให้รู้จักคุณค่าของประสบการณ์ทางดนตรีและนาฏศิลป์ ตลอดจนมีความสนุกสนานเพลิดเพลิน
2. ให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์
3. ให้มีโอกาสพัฒนาตนเอง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมดนตรีและนาฏศิลป์ตามความถนัดและความสนใจของตน
4. ให้แสดงออกตามความคิดและจินตนาการของตน

5. ให้รู้จักดนตรีและนาฏศิลป์ของไทยและของชาติอื่น
6. ให้นำประสบการณ์ทางดนตรีและนาฏศิลป์ไปช่วยส่งเสริมและปรับปรุงบุคลิกภาพ

ของตน

จะเห็นได้ว่าจุดประสงค์ส่วนใหญ่จะเน้นในแง่ของการสร้างเสริมลักษณะนิสัย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในด้านอารมณ์ สังคม และบุคลิกภาพของผู้เรียนทั้งสิ้น ความรู้และทักษะพื้นฐานเป็นส่วนที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ เกิดความเชื่อมั่นในการแสดงออกได้ดียิ่งขึ้น (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2522, หน้า 117) นอกจากนี้ดนตรีและนาฏศิลป์สามารถเสริมสร้างผู้เรียนให้มีวินัยในตนเอง รู้จักระเบียบในการแสดงร่วมกับผู้อื่น มีสมาธิ ความพยายาม ความอดทนในการฝึกซ้อม มีความรับผิดชอบต่อผลงาน รู้จักความงาม ความไพเราะของเสียงและการแสดง เสริมสร้างความรู้ความสามารถในการวิจารณ์ และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล ดนตรีและนาฏศิลป์ให้โอกาสเด็กทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น ทำให้รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เป็นพื้นฐานในการช่วยให้นักเรียนสามารถแสดงออกทางดนตรีและนาฏศิลป์ตามความรู้สึกนึกคิด และอารมณ์ โดยอาศัยความรู้และทักษะพื้นฐานที่ได้รับ นอกจากนี้ยังช่วยให้เด็กใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และจินตนาการที่สำคัญ คือ ช่วยให้เด็กรู้คุณค่าของดนตรีและนาฏศิลป์ รู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติ (อรวรรณ บรรจงศิลป์ และ อาภรณ์ มนตรีศาสตร์, 2527, หน้า 460-461) นับตั้งแต่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 เป็นต้นมา ผลสรุปการใช้หลักสูตรพบว่า หลักสูตรดังกล่าวยังไม่สอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กรมวิชาการ จึงได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงความต้องการด้านเศรษฐกิจ สังคม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2532, คำนำ) จึงได้มีหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ใช้ขึ้นจนถึงปัจจุบัน แต่เนื้อหาของดนตรีและนาฏศิลป์ยังได้บรรจุไว้ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยเช่นเดิม โดยมีเป้าหมายมุ่งเน้นการพัฒนาสร้างเสริมลักษณะนิสัย ค่านิยม เจตคติ และพฤติกรรม เพื่อนำไปสู่การมีบุคลิกภาพที่ดี (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2534, หน้า 37) การสอนดนตรีและนาฏศิลป์ ซึ่งอยู่ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ถึงแม้จะส่งเสริมด้านการพัฒนา แต่ความรู้และทักษะ ก็ยังมีความจำเป็นต่อการเรียนการสอน เพราะดนตรีและนาฏศิลป์ต้องอาศัยทักษะพื้นฐาน เพื่อนำมาแสดงออก

ในทางที่ถูกต้อง จึงควรต้องให้การปฏิบัติให้มากที่สุด (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2522, หน้า 117) ดังนั้นครูผู้สอนต้องมีความรู้ ความชำนาญในเรื่องที่จะสอนเสียก่อน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญในการสอนของครูมากที่สุด เพราะครูส่วนใหญ่ขาดประสบการณ์และทักษะพื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์

จากการรายงานสรุปการติดตามผลและแนะนำการใช้หลักสูตรปีการศึกษา 2523 ของจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ จำนวน 69 จังหวัด (บังอร พุ่มสะอาด, 2527, หน้า 77) พบว่า ครูไม่นิยมสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย โดยเฉพาะกิจกรรมนาฏศิลป์ เพราะครูปฏิบัติไม่ได้ และมองไม่เห็นประโยชน์ของนาฏศิลป์ ทำให้ครูสอนเฉพาะกิจกรรมเน้นจังหวะ กิจกรรมเน้นการร้องเพลง และกิจกรรมเน้นการฟัง และมีเจตคติที่ไม่ดีต่อการสอน เพราะครูปฏิบัติไม่ได้ ทำให้ไม่มั่นใจในการสอน จึงทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุผลเท่าที่ควร และจากการติดตามผลการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ข้อมูลว่า ครูส่วนใหญ่ขาดความรู้และความเข้าใจในเรื่องดนตรีและนาฏศิลป์ ทำให้ขาดความมั่นใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน บางครั้งละเว้นไม่สอนในบางเรื่อง ทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2527, คำนำ) และด้วยเหตุนี้ กรมวิชาการจึงได้พยายามจัดทำเอกสาร เพื่อเสริมความรู้สำหรับครูผู้สอนดนตรีและนาฏศิลป์ เพื่อให้ครูได้ศึกษาเพิ่มเติม ให้มีความรู้ความเข้าใจยิ่งขึ้น แต่ผลเท่าที่ผ่านมา ก็ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ทักษะในการปฏิบัติ ทำให้ครูสอนแต่ส่วนที่เป็นทฤษฎี ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจปัญหาการนิเทศ และความต้องการการจัดกิจกรรมการสอนดนตรีและนาฏศิลป์ พุทธศักราช 2532 ของหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (อึ้งใน กัลยา ยอดระยับ, 2535, หน้า 3) ได้พบว่า

1. ครูส่วนใหญ่ไม่เข้าใจการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตามแผนการสอน ยังเน้นการสอนทฤษฎี ด้วยการจดบันทึกและท่องจำ
2. ครูขาดความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาของท่ารำที่แท้จริง จึงไม่สามารถปรับกิจกรรมให้นักเรียนเข้าใจและปฏิบัติได้
3. ไม่สามารถอธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจแจ่มแจ้งได้
4. สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ภาพประกอบ ไม่สามารถช่วยให้เกิดความเข้าใจ และจัดกิจกรรมได้น้อย

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ถ้าจะแก้ปัญหาโดยการเพิ่มครูที่มีความรู้ และทักษะทางดนตรีนาฏศิลป์ ให้ครบทุกโรงเรียนก็คงเป็นไปได้ยาก เพราะปัจจุบันจำนวนครูของสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัด โดยเฉลี่ยครบตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้แล้ว (อาภรณ์ บุญสาธ, 2535, หน้า 4)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สำรวจโดยใช้แบบสอบถามปัญหา และความต้องการของครูผู้สอนดนตรีและนาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ซึ่งไม่มีวุฒิการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์ ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อเดือนสิงหาคม 2537 จำนวน 128 คน พบว่า ครูส่วนใหญ่ (ร้อยละ 75.78) สอนไม่ครบในบางเนื้อหา เนื่องจากไม่มีความถนัด และความแม่นยำในเนื้อหา นอกจากนี้ครูผู้สอนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 94.53) เห็นว่า ตนเองมีความจำเป็นที่จะต้องหาความรู้เพิ่มเติม เมื่อวิเคราะห์ตามระดับชั้นพบว่า ครูผู้สอนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีความต้องการที่จะเสริมความรู้ในแต่ละเนื้อหาอยู่ในระดับมาก (4.46) โดยเฉพาะเนื้อหาในส่วนที่เป็นกิจกรรมนาฏศิลป์ ทั้งนี้เพราะเนื้อหากิจกรรมนาฏศิลป์ ของชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในแต่ละเพลง จะมีลักษณะที่เน้นการแสดงออกตามแบบนาฏศิลป์ไทยค่อนข้างมาก เช่น ลักษณะการรำรำเบื้องต้น ระเบิดอกบัว ฟ้อนเงี้ยว ภาษาท่า รำประกอบเพลงอธิษฐาน และรำวงมาตรฐาน เพลงหญิงไทยใจงาม เป็นต้น ในส่วนของระดับความต้องการสื่อหรือวิธีการที่จะเสริมความรู้ พบว่า ครูส่วนใหญ่ต้องการแถบบันทึกเสียงสาธิตการร้องเพลงในแต่ละเนื้อหา ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (4.51) ส่วนเอกสาร รูปภาพ และเทปวีดิทัศน์แนะนำการปฏิบัติท่ารำในแต่ละเนื้อหา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (4.37) ส่วนสไลด์ประกอบคำบรรยาย และการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (3.43)

เนื่องจากที่ผ่านมา กรมวิชาการได้พยายามจัดทำเอกสารเสริมความรู้สำหรับครูผู้สอนดนตรีและนาฏศิลป์ แต่ผลยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ผู้วิจัยเห็นว่า การใช้เอกสารเพียงอย่างเดียว อาจทำให้เกิดความเข้าใจได้ยาก เนื่องจากนาฏศิลป์เป็นทักษะที่ต้องอาศัยการปฏิบัติ การเคลื่อนไหวร่างกายให้สัมพันธ์กับท่วงทำนองของเพลง ดังนั้น ควรมีสื่อที่จะช่วยให้ครูเกิดการเรียนรู้ด้วยความเข้าใจเกี่ยวกับทักษะการปฏิบัติ โดยสามารถปฏิบัติได้ด้วยความมั่นใจ เนื่องจากครูส่วนใหญ่ไม่ได้จบทางด้านนาฏศิลป์ อีกทั้งทางโรงเรียนไม่มีครูนาฏศิลป์โดยเฉพาะ จากการสำรวจความต้องการ ของครูผู้สอนนาฏศิลป์ ผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนาชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง โดยใช้รูปแบบของชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในลักษณะของสื่อประสม น่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่มีส่วนตอบสนองความต้องการของครูผู้สอน เพื่อการพัฒนาและเสริมความรู้ ทักษะทางด้านนาฏศิลป์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เนื่องจากชุดการเรียนรู้การสอน เป็นการจัดโปรแกรมการเรียนรู้การสอน โดยใช้สื่อหลายชนิดรวมกัน หรือที่เรียกว่า ระบบสื่อประสม (Multi-Media System) เพื่อสนองจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้การสอน ที่ตั้งไว้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และให้เกิดความสะดวกต่อการใช้ (ลัดดา สุขปรีดี, 2522, หน้า 30)

นอกจากนี้ จันทรฉาย เตมียาการ (2533, หน้า 81-82) ได้กล่าวถึงสื่อประสมว่า สื่อประสมได้จัดผลิตขึ้นตามขั้นตอนของระบบ ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้เรียนก็สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง การผลิตชุดสื่อประสมโดยนำระบบมาใช้ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน ไม่ว่าจะเป็นการสอนแบบบรรยาย การสอนแบบกลุ่มกิจกรรม หรือการสอนตามเอกัตภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ กรองกาญจน์ อรุณรัตน์ (2536, หน้า 12) ได้กล่าวถึงชุดการเรียนรู้การสอนว่า ชุดการเรียนรู้การสอน จำเป็นต้องนำวิธีระบบมาช่วยในการผลิต ทั้งนี้เพราะ วิธีระบบช่วยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ และเป็นกระบวนการของการแก้ปัญหาที่น่าเชื่อถือ โดยเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ได้ผลดีมาแล้ว ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะพัฒนาชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง โดยใช้รูปแบบของชุดการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนา และเสริมความรู้ ครูผู้สอนที่ขาดความรู้และทักษะทางนาฏศิลป์ โดยคาดว่าชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเองที่สร้างขึ้น จะสามารถช่วยให้ครูผู้สอนที่มีความต้องการเสริมความรู้ด้านนาฏศิลป์ ได้รับความรู้อย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสามารถช่วยให้ครูเกิดความมั่นใจ โดยสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง สำหรับครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
2. เพื่อเปรียบเทียบความรู้ และการปฏิบัติกิจกรรมนาฏศิลป์ ของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก่อนและหลังการศึกษาชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง
3. เพื่อศึกษาความคิดเห็น ของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง

### ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ใช้ในการสร้างชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง

ครั้งนี้ เป็นเนื้อหากิจกรรมนาฏศิลป์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ซึ่งมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

1.1 ลักษณะการรำรำเบื้องต้น

1.2 ภาษาท่า รำประกอบเพลงอิษฐาน

2. ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ครูผู้สอนนาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งไม่มีวุฒิการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์

### นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง หมายถึง ชุดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น สำหรับครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ได้ศึกษาด้วยตนเอง ซึ่งประกอบด้วย เอกสารสิ่งพิมพ์ประกอบภาพ แถบบันทึกเสียง และเทปวีดิทัศน์ โดยจะเสนอเนื้อหาทั้งในด้านความรู้และการฝึกทักษะการปฏิบัติ

2. กิจกรรมนาฏศิลป์ หมายถึง กิจกรรมที่เน้นการแสดงออกด้วยลีลาท่าทาง เพื่อบอกความหมายด้านภาษาท่าทางในการแสดงนาฏศิลป์ อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างความเข้าใจในการแสดงออกตามแบบแผนของนาฏศิลป์ไทย

3. ความคิดเห็น หมายถึง ความรู้สึกของครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ภายหลังจากการใช้ชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง

4. ครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หมายถึง ครูประจำการที่ทำหน้าที่ปฏิบัติการสอนดนตรีและนาฏศิลป์ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งไม่มีวุฒิการศึกษาทางด้านนาฏศิลป์

### ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. จะเป็นการเผยแพร่ชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง สำหรับเสริมความรู้แก่ครูผู้สอนดนตรีและนาฏศิลป์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

2. จะเป็นแนวทางให้ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถทางด้านนาฏศิลป์ ได้ผลิตชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง เพื่อเสริมความรู้สำหรับครูผู้สอนที่ไม่มีความถนัดทางด้านนาฏศิลป์ ในเนื้อหาอื่น ๆ ต่อไป

3. ได้ข้อมูลต่าง ๆ สำหรับการปรับปรุงหรือพัฒนาชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง ที่สร้างขึ้นในโอกาสต่อไป
4. จะเป็นแนวทางให้ศึกษานิเทศก์ นำชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง ไปเผยแพร่ใน โรงเรียนที่ขาดแคลนครูที่มีความรู้ และความถนัดทางด้านนาฏศิลป์